

УДК 821.214.58(437.6).09

INTENCIONÁLNA RÓMSKA LITERATÚRA NA SLOVENSKU

Bibiána HLEBOVÁ

*Prešovská univerzita v Prešove,
pedagogická fakulta,
katedra komunikačnej a literárnej výchovy,
ul. 17. novembra 1, 08001 Prešov, Slovensko
tel. (0042 121) 747 05 31, e-mail: bhlebova@unipo.sk*

Autorka príspevku vychádza z aktuálnej reflexie rómskej kultúry, umenia a literatúry na Slovensku. Oživované sociokultúrne tradície Rómov v slovesnom umení ju inšpirovali k zmapovaniu žánrovej skladby rómskej literatúry v kontexte dejín slovenskej literatúry pre deti a mládež. Svoju pozornosť sústreďuje na intencionálnu tvorbu od rómskych i nerómskych autorov, a to v rámci pôvodnej i prekladovej rómskej literatúry.

Kľúčové slová: rómska literatúra pre deti, rómski a nerómski autori, intencionálna tvorba, pôvodná a prekladová literatúra, literárne žánre.

Авторка статті бере за основу актуальні вияви ромської культури, мистецтва і літератури у Словаччині. Відродження соціокультурної традиції ромів у словесному мистецтві надихнули її до класифікації жанрової різноманітності ромської літератури в контексті історії словацької літератури для дітей і молоді. Увага авторки зосереджена на інтенціональній творчості ромських і неромських авторів в межах оригінальної та перекладної ромської літератури.

Ключові слова: ромська література для дітей, ромські і неромські автори, інтенціональна творчість, оригінальна і перекладна література, літературні жанри.

V kontexte súčasnej slovenskej literatúry pre deti a mládež sa do popredia dostáva aj literárna tvorba (nielen) rómskych autorov, ktorí sa v nej usilujú o presadzovanie rómskej identity (rómsstvo – *romipen*)¹. Oživované sociokultúrne tradície Rómov v slovesnom umení nás inšpirovali k ich objavovaniu, ale aj axiologickému hodnoteniu. V štúdiu sme sa sústredili na zmapovanie stavu intencionálnej rómskej detskej literatúry na Slovensku. Pojem intencionálna rómska literatúra označuje pôvodnú i prekladovú slovesnú tvorbu pre deti s rómskou tematikou od rómskych i nerómskych autorov. V tejto súvislosti nás zaujímalo, aké miesto má rómska literatúra v dejinách slovenskej literatúry pre deti a mládež na Slovensku, a to v rámci vymedzených historických medzníkov vývinu detskej literatúry od 30. rokov 20. storočia po súčasnosť [19, 26].

¹Romipen – pojem má mnoho významov, rómsstvo nepredstavuje len rómsku kultúru, tradíciu, mentalitu, ale i dodržiavanie určitých nepísaných zákonov ako je pohostinstvo, pomoc, súdržnosť medzi Rómami a pod. [6].

Rómska literatúra od 30. rokov do konca 50. rokov 20. storočia

V prvom historickom období od 30. do konca 50. rokov 20. storočia² sme v rámci literárno-historického výskumu rómskej literatúry na Slovensku zistili, že je málo autorov pre deti, ktorí sa vo svojej literárnej tvorbe inšpirovali rómskou tematikou. Ide predovšetkým o nerómskych slovenských autorov a ich pôvodnú prozaickú intencionálnu tvorbu, ku ktorým patria: Ľudo Ondrejov a jeho poviedka *Medved' spod Pavelcova* (z knihy *Rozprávky z hôr*, 1932) s postavou Cigánky, ktorá využíva medveďa na získanie majetku; Jozef František Kunik v románe *Šukar Čajori* (1945) opisuje tajomné až fantastické historky malého dievčaťa, ktoré unesú Rómovia, a na pozadí osudov hrdinky rozvíja zaujímavý obraz rómskeho života; Hana Zelinová v baladickom príbehu *Jakubko* (1959) približuje hrdinský príbeh opusteného rómskeho chlapca, ktorého vychovala babenka-hrbenka.

Rómska literatúra od 60. rokov 20. storočia do roku 1989

V druhom historickom období od 60. rokov 20. storočia do roku 1989³ sme zaznamenali nárast básnickej, prozaickej i dramatickej tvorby pre deti s rómskou tematikou od slovenských a svetových rómskych i nerómskych autorov.

Pôvodná intencionálna rómska literatúra

V rámci básnickej intencionálnej tvorby nachádzame dve nové mená – ide o rómsku poetku a romologičku Bohuslavu Vargovú-Hábovčikovú, ktorá vydala v slovenskej i českej mutácii leporelá pre deti *Je to tak, a či tak? (Je to tak anebo tak? – 1978, 1978, 1980)* a

²V rámci prvého historického medzníka vo vývine slovenskej umeleckej detskej literatúry sa už v polovici 30. rokov 20. storočia stala literatúra pre deti a mládež závažným literárno-spoločenským javom. Zásluhou umeleckých činov uznávaných dvojdomých autorov medzivojnového obdobia, ku ktorým patrili J. C. Hronský, Ľ. Ondrejov, M. Rázus, Ľ. Podjavorinská, M. Rázusová-Martáková, F. Král, J. Bodenek, J. Horák a iní, ako aj aktívnu vydavateľskú činnosťou Matice slovenskej sa stala detská literatúra predmetom rokovania Kongresu slovenských spisovateľov v Trenčianskych Tepliciach v roku 1936, „čo zanechalo vo vývin slovenskej literatúry pre deti a mládež zreteľnejšie stopy“ [18: 103]. Práve zaradením referátu H. Gregorovej o literatúre pre deti a mládež a diskusiou o ňom kongres vlastne „prvý raz oficiálne uznal literatúru pre deti a mládež ako plnohodnotnú, organickú súčasť národnej literatúry“ [9: 45].

Práve 30. roky 20. storočia boli v dejinách detskej literatúry na Slovensku podľa O. Sliackeho obdobím, v ktorom sa zavíšila jej didakticko-moralizátorská etapa vývinu a súčasne sa začala jej druhá etapa, etapa umeleckého konštituovania, ku ktorej prispeli predovšetkým už spomínaní medzivojnoví autori, každý „vlastným tvoriacim spôsobom“, v pestrých žánrovo-druhových variáciách, čo prispelo „k povýšeniu dovtedy periférnej literárnej činnosti na tvorbu umeleckých hodnôt“ [18: 115]. V literatúre pre deti a mládež sa začali utvárať predpoklady pre „postupné začleňovanie sa do modernej slovenskej literárnosti“ [23: 459]. Vývinovú podobu a estetickú hodnotu literatúry pre deti a mládež na Slovensku v medzivojnovom období, ktoré sa vyznačovalo heterogénnosťou a pluralitou literárno-umeleckých smerov, prúdov a škôl, ovplyvňovali výrazné osobnosti nielen svetovej, ale aj domácej literatúry.

³Vo vývine umeleckej detskej literatúry sa stali 60. roky 20. storočia zakladateľskými rokmi konštituovania modernej slovenskej literatúry pre deti a mládež, čiže jej druhým historickým medzníkom. Iniciátormi pohybu vpred boli opäť autori z literatúry pre dospelých, tzv. trnavská skupina (Ľ. Feldek, J. Ondruš, J. Stacho, J. Šimonovič, V. Turčány, M. Válek), ktorí vystúpili s myšlienkou novej poetiky v národnej literatúre, čo sa odrazilo i v literatúre pre deti a mládež. Odvážnou obraznosťou v umeleckej tvorbe pre deti, uplatňovaním moderných výrazových prostriedkov i rešpektovaním detstva v modernej dobe kvalitatívne i kvantitatívne ovplyvnili pohyb detskej literatúry, prebiehajúci do dnešných dní. Z. Stanislavová opodstatnene označuje 60. roky 20. storočia v jej dejinách ako „zlatý vek detskej literatúry na Slovensku“ či zakladateľské roky „modernej slovenskej literatúry pre deti a mládež ... s prejavmi postmoderny“ [21: 9, 12]. Významnou osobnosťou modernej slovenskej literatúry pre deti a mládež sa stal Ľ. Feldek, ktorý prišiel s novým estetickým programom detskej literatúry, opierajúcim sa nielen o právo dieťaťa na smiech, ale aj o právo na hru, zábavu a neobmedzenú fantáziu dieťaťa, pričom smeroval k nevyhnutnej požiadavke „zrušiť rozdiel medzi detskou a dospelou literatúrou“ [14: 49]. Domnievame sa, že pri zohľadňovaní detského aspektu v modernej detskej literatúre nejde len o aspekt dieťaťa, ale o prelínanie aspektu dieťaťa a aspektu dospelého. V tejto súvislosti napr. Z. Stanislavová konštatuje, že „aspekt dieťaťa... sa stal vskutku „generálnym sujetom“ literatúry pre deti a mládež ako celku“ [21: 9]. V tomto zmysle aj my chápeme pojem detský aspekt, ktorý zaviedol F. Miko [12: 230] a považujeme ho za východisko pri interpretácii a poznávaní tvorby celej generácie autorov, zohľadňujúcich detský aspekt, príznačne pomenovanej ako generácia detského aspektu [19: 1–7].

Žartovanky (*Žertovánky* – 1983, 1983) a jej talentovanú dcéru Katarínu Patočkovú-Mrázovú, ktorá v sledovanom období uverejňovala svoje krátke básne v časopisoch ako Katka Vargová: *Psisko, psiča, pes* (1980); *Ako mal dáždik malý chvost* (1981); *Diktát, Modrovták, Vlak do Trnavy, Ranný božk* (1982); *Mama* (1983); *Chcem počuť...* (1984); *Hladné oči, Ten, kto píše...*, *Hra na rýmy, Z nemocnice, Modrovták, Keby som mohla...* (1986), neskôr ich publikovala v knihe *Ahoj, svet!* (1986).

Prozaickú intencionálnu tvorbu obohatil významný rómsky autor Dezider Banga knižkou rómskych rozprávok (paramisa) *Čierny vlas. Cigánske rozprávky* (1969), ktoré zozbieral a literárne spracoval, čím významne prispel k zviditeľneniu špecifického rómskeho folklóru. Z typologického hľadiska patria jeho epické príbehy k čarodejným rozprávkam, kde dobro reprezentované Cigánmi víťazí za pomoci nadprirodzených predmetov, bytostí a hovoriacich zvierat nad rozličnými podobami zla.

Do prozaickej intencionálnej tvorby nerómskych autorov v danom období pribudli viacerí slovenskí spisovatelia so svojou pestrou žánrovou tvorbou pre deti. Sú to nasledujúci autori a diela: Rudo Moric a jeho prozaická kniha zo života detí *Trikrát som ušiel* (1961) o ľuďoch a deťoch z rómskej kolónie na periférii mesta pri Váhu. Autor výstižne zachytil, cez aké citové pomery prechádza rómsky chlapec Citro a dievča Jolanka, kým sa začlenia medzi “biele” deti v škole a v detskom domove; Daniela Hivešová-Šilanová a jej kniha rozprávok *Vtáčatko Koráločka. Čirikloro Mirikloro* (1966) s podtitulom *Autorské rozprávky na motívy rómskych piesní*. Autorka sa inšpirovala textami rómskych piesní a na tomto podklade vytvorila autentické autorské rozprávanie o pôvode Rómov, ich sociálnom postavení, spôsobe života a osobitostiach ich hodnotovej hierarchie; Miloš Krno s prozaickou knižkou *Hra so smrťou* (1971), v ktorej dokumentárne podložený príbeh spracoval ako dobrodružné rozprávanie rómskeho chlapca Tóna Máča z obdobia 2. svetovej vojny; Andrej Chudoba vydal knihu *Sedemdesiat-sedem povestí spod Slovenskej brány* (1974), v ktorej sú dve povesti s cigánskou tematikou: *Ohnivý kút. Ako Cigánky bosorovali*; Jozef František Kunik napísal knihu *Vrchári – bežari* (1974), v ktorej je poviedka o krásnej Cigánke pod názvom *Kocúr na slanine*; Peter Kováčik s prozaickou prvotinou *Jablká nášho detstva* (1977), v ktorej zobrazil osud Cigánov z okolia Čierneho Balogu v období SNP z pohľadu detského hrdinu; Ján Štiavnický v knihe *Cena priateľstva* (1977) vyrozprával príbeh o chlapcoch v pionierskom tábore a ich priateľstve s primitívnym osirelým rómskym chlapcom Dežim, ktorého odvedú do mesta, kde žije tajne v pivnici činžiaka; Milan Húževka literárne spracoval rómske rozprávkové námety z rozličných regiónov Slovenska v zbierke *Čarokrásna Ruca. Cigánske rozprávky* (1979); Konštantín Palkovič vydal knihu najkrajších rozprávok zo Spiša *Nešťastné peniaze. Spišské rozprávky* (1988), v ktorej sú aj rozprávky s rómskymi postavami: *Lacik a kráľ Obervus. Cigán veštec. Cigán biskupom. Hruda zlata. Tri poháriky pálenky. Ako uhliar kúpil svojho vlastného koňa*; galériu spisovateľov s rómskou tematikou z uvedeného obdobia uzatvára Dušan Kraus s prozaickou knižkou pre deti *Petrov mlyn* (1988).

Dramatickú intencionálnu tvorbu v tomto vývinovom období predstavujú: rómsky autor Dezider Banga – jeho rozprávky boli spracované ako televízne vysielanie pre deti: *Buroviarko* (1971), *Barborkin pavúk* (1972), *Čierny vlas* (1972), *Rozprávky z dlane* (1972), *Tehliar a kráľ* (1972), *Slimáčik Bubienok* (1977), *Rozprávky z lúky* (1979); nerómska autorka Daniela Hivešová-Šilanová a jej rozhlasové hry pre deti *Olinkine rozprávky* (1986), ktoré spracovala podľa vybraných rozprávok z knihy *Vtáčatko Koráločka. Čirikloro Mirikloro*.

Prekladová intencionálna rómska literatúra:

V období od 60. rokov 20. storočia do roku 1989 sme zaznamenali jednu prekladovú literatúru s rómskou tematikou. Ide o prozaickú intencionálnu tvorbu maďarskej spisovateľky **Márie Halasi**, ktorej román *Katka z poslednej lavice* o rómskych dievčatách vyšiel v roku 1979 v slovenskom preklade Nory Jedličkovej.

Rómska literatúra po roku 1989

V treťom historickom vývinovom období rómskej literatúry pre deti po roku 1989⁴ sme v slovenskej literatúre pozorovali rozvoj básnickej, prozaickej i dramatickej tvorby s rómskou tematikou od rómskych i nerómskych autorov, ako aj preklady kníh zo svetovej literatúry.

Pôvodná intencionálna rómska literatúra

V básnickej intencionálnej tvorbe sme zaznamenali, že rómski autori z predchádzajúceho vývinového obdobia pokračujú v tvorbe pre deti aj po roku 1989. Patria k nim: Bohuslava Vargová-Hábovčíková – v básnickej knihe *Rómčatá a Rómčence* (1992) podnecuje predovšetkým tvorivosť a fantáziu detí, lebo do svojich veršov o prírode a zvieratkách vsúva rozličné kreslené a grafické rébusy, prostredníctvom ktorých sa malý čitateľ bezprostredne zúčastňuje na ich dotváraní a aktívnej recepcii; autorka publikovala aj súbor básní pre deti pod názvom *Keď na veži sneží...* (1993) a cyklus básní *Veselá slovenčina* (1993), ktoré zamerala na výchovu a vzdelávanie rómskych bilingválnych detí od 5 – 9 rokov s akcentom na učivo 1. a 2. ročníka ZŠ (umeleckú tvorbu pre deti vhodne dopĺňajú osviežujúce a aktivizujúce kresbičky Kataríny Patočkovej); Dezider Banga – svoje básne pre deti (*Oči detí, Rómsky básnik, Tuláci, Cesta do maše, Lúčenie s ohňom, Tulák*) publikoval v učebnici so slovensko-rómskou jazykovou mutáciou pod názvom *Geni Barica. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ* (1993); pre žiakov pripravil aj *Rómsky šlabikár. Romano hangoro* (1993), kde uverejnil aj vlastné básne pre deti: *Paparuga (Motýl), Maľari (Pastierik)*.

K novým rómskych predstaviteľom patria: Zdena Vicianová je autorkou básní *Deti vetra; Starý Róm; Cigánsky sen; Spomienka na Júliu; Zalúbeným; Cigánsky plač; Malý huslista*, ktoré vyšli v antológii *Verše z vrbiny* (1992), zberateľkou rómskych ľudových piesní *So žiaľom sa slnko dolu nahýna Zažni mi ohníček dievčatko cigánske* a rómskych hádaniek *Čo je to?* ktoré vyšli v učebnici *Geni Barica. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ* (1993); Jozef Breza – svoju báseň *O čom sa kapry rozprávali (So o mače vakernahi)* uverejnil v učebnici *Geni Barica. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ* (1993); a báseň *Kas hi buter kereki (Čo má viac kolies)* v *Rómskom šlabikári. Romano hangoro* (1993); Ján Berky-Luborecký – adresoval deťom svoju dvojjazyčnú básnickú zbierku *Predstavujú sa zvieratká* (1997).

V prozaickej intencionálnej tvorbe od rómskych autorov sme sa stretli s ďalšími rómskymi predstaviteľmi strednej i mladej autorskej generácie: Ján Berky-Luborecký – v prozaickom leporele *Tri ohnívé kone* (1990) v spoluautorstve s Ondrejom Sliackym podľa cigánskej ľudovej rozprávky sugestívne spracovali motív lásky syna k otcovi v expresívnom rozprávko-baladickom príbehu; pre školskú mládež zostavil antológiu *Rómska mať* (1989) a zbierku básní a rozprávok *Básne a rozprávky* (1991), ktorá vyšla v antológii *Rómska matka* (1991, na jej vzniku spolupracoval s K. Semanom, B. Vargovou a K. Patočkovou); je tiež autorom

⁴ Súčasný model slovenskej literatúry pre deti a mládež podľa P. Zajaca [26: 72] vychádza z troch axiém:

1. *Eстетická funkcia je aj v detskej literatúre* – jej autori S. Šmatlák [22], Z. Klátik [7] ju považujú za zakladajúcu, podobne ako vo všeobecnom systéme umeleckej literatúry, a ostatné funkcie (didaktická, zábavná, popularizujúca) plnia v umeleckej detskej literatúre sprievodnú funkciu, ktorá sa stáva principiálnym diferenciacným kritériom detskej literatúry.

2. *Detská umelecká literatúra je integrálnou súčasťou národnej umeleckej literatúry* – jej autorom je S. Šmatlák [22: 9], ktorý konštatoval, že generácia detského aspektu “dvojjednosťou” tvorby pre deti i dospelých prispela k vnímaniu detskej literatúry ako “*síce špecifickej, no ideovoesteticky naskrze rovnocennej, legitímnej súčasti celonárodnej literatúry*.” Stúpcami tejto axiomy boli aj J. Poliak [15], O. Sliacky [17] a J. Noge [14] svojím konštatovaním “*literatúry v literatúre*”.

3. Literatúru pre deti a mládež charakterizuje dvojjednosť komunikačného vzťahu dospelého a dieťaťa, zhrnutá pod pojem detského (vekového) aspektu, jej priekopníkmi sú literármi vedci “nitrianskej školy”, predovšetkým F. Miko [13: 12], podľa ktorého “generálnym sujetom detskej literatúry je detský aspekt” a J. Kopál [10: 21], ktorý podstatu detského aspektu chápe ako dvojjednosť pohľadu detského a dospelého a je zakladateľom koncepcie o vekovom aspekte.

rómskych rozprávok *Čary a láska, Rašani, Punči a Samko*, ktoré vyšli v knihe *Paramisa. Antológia rómskej rozprávky* (1992) a zbierok rómskych rozprávok *Remešina vernosť* (1998) a *Sny o šťastí* (1994), ktoré sú dokladom jedinečnej rómskej identity; autor tiež preložil do rómčiny knihu *Moja prvá Biblia v obrázkoch (Mri ešebni biblija andre kípóra)*, (1999) a rozprávky Eleny Lackovej *Husle s tromi srdciami (Lavuta trén jílencá)*, (2003); Dezider Banga zostavil a vydal antológiu rómskych rozprávok *Paramisa. Antológia rómskej rozprávky* (1992, výber rozprávok z tvorby rómskych rozprávkarov: D. Banga, J. Berky, H. Demeterová, M. Hübschmanová, E. Lacková, J. Ravasz, R. F. György, A. Rusenko, Z. Vicianová), ale aj učebnice pre deti v slovensko-rómskej jazykovej mutácii *Maľovaná rómčina. Farbindi romani čhib* (1997) a *Geni Barica. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ* (1993), v ktorej publikoval svoju rozprávku (*Krajina piatich potokov*); Elena Lacková je autorkou knihy *Rómske rozprávky – Romane paramisa* (1992), vydané v rómsko-slovenskej jazykovej mutácii, v ktorej zachováva archetypálne znaky rómskej ústnej slovesnosti a jej typické motívy: údel spoločenských páriov, túžbu po šťastí, lásku k hudbe, spevu a tancu, k deťom a voľnosti; niektoré z nich boli publikované v knihe *Paramisa. Antológia rómskej rozprávky* (1992) a v učebnici *Geni Barica. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ* (1993); napísala aj rozprávku *Husle s tromi srdciami (Lavuta trén jílencá)*, do rómčiny ju preložil Ján Berky-Luborecký; Bohuslava Vargová-Hábovčíková je autorkou poviedok pre rómske dievčatá: *Ako sa stať dievčaťom* (1992) a *Ako sa stať ženou* (1993); Katarína Patočková-Mrázová napísala pre deti minirozprávky *Pre vás, deti* (1993, *Strapačka, Muchotrávka, Prečo nemá had nohy?*), knižky rozprávok pre deti i dospelých *Dedko Krkoška a kocúr Cezár* (1993); József Ravasz autor trojjazyčnej (slovenčina, rómčina, maďarčina) rozprávkovej knižky *Domček v srdci* (1992); ďalšie svoje rozprávky autor uverejnil v učebnici *Geni Barica. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ* (1993) a v knihe *Paramisa. Antológia rómskej rozprávky* (1992); Zdena Vicianová je tiež autorkou rómskych rozprávok, ktoré vyšli v knihe *Paramisa. Antológia rómskej rozprávky* (1992) a v *Rómskom šlabikári. Romano hangoro* (1993); Arne B. Mann napísal reportáž o rómskom holokauste *Rómske Vianoce roku 1944*, vyšla v učebnici *Geni Barica. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ* (1993), a učebnicu *Rómsky dejepis, učebné texty pre druhý stupeň základných škôl* (1995); Helena Demeterová a Arnošt Rusenko sú autormi rómskych rozprávok, ktoré boli publikované v knihe *Paramisa. Antológia rómskej rozprávky* (1992).

Do generácie súčasných mladých a začínajúcich rómskych prozaikov patrí: Edita Rihariová – autorka a ilustrátorka rozprávkovej knižky *O Ježiškovi a jeho priateľoch* (2003), v ktorej výnimočným spôsobom zobrazila narodenie i záchranu Krista; Michal Pitko – autor súboru *12 rómskych rozprávok* (2004), ale aj členovia klubu mladých rómskych autorov: Adéla Čurejová (*Neláskavá mama Lama/Najileskri daj Lama; Ako Rada pre svoju pýchu ostala sama/Sar e Rada vaščal peskro baripen ačľa korkori*), Lucia Čurejová (*Muršoro a kráľ/O Muršoro he o kralis; Boh na nás zabudol/O Del pre amende bisterdža*), Naďa Husárová (*Agnesa a Šukar/E Agnesa he e Šukar*), Gabriela Patkáňová (*Bachtali a jej poslanie/E Bachtali he lakro poslanie; Džavo a jeho príbeh lásky/O Džavo he pal leskro kamiben*), Pavol Koky (*Ako Bango našiel svoje šťastie/Sar o Bango rakhl'a peskri bach*), ktorých rozprávky vyšli v knihe "Paramisi" *AMARO JILO. Rómske rozprávky* (2003).

Prozaickú intencionálnu tvorbu nerómskych autorov predstavujú nasledujúci slovenskí spisovatelia: Vladimír Ferko v knihe povestí *Tisícnašobný dukát* (1989) zobrazil príbeh o slávnej Rómke menom Cinka Panna v povesti *Cinka Panna*; Milan Ferko napísal knihu *Staré povesti slovenské* (1990, 1993) a *Nové povesti slovenské* (1994) zo života rómskych i nerómskych protagonistov; Dušan Tropp je autorom reportáže *Zabudnuté deti Indie* (1993), ktorá vyšla v učebnici *Geni Barica. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ* (1993); Kristína Royová je autorkou kníh s biblickou tematikou *Bez Boha na svete. Bi o Dél po világo* (1997) a *Ako*

kvapôčka putovala. Sar e kvapkica phirelas lumaha (2001), obidve vyšli v slovensko-rómskej jazykovej mutácii; Hana Košková – v knihe *Mara Medvedia. Povesti a legendy z Novohradu* (2007) sú aj povesti *Legenda o pravnučke Cinka-Panny, Zbojník Lúčka a divá Jolana, Buno a Andro*, v ktorých vystupujú rómske postavy; Zuzana Kuglerová – kniha *Kliatba kožušníkovej vdovy. Staré povesti zo Žiliny a okolia* (2007) tiež obsahuje povesti s rómskymi postavami: *Zbojník Lomhrach a Cigán Jožko, Potrestaný pokladník, Začarováný kováč*.

Dramatickú intencionálnu tvorbu obohatili dvaja rómski autori: Bohuslava Vargová-Hábovčíková – autorkin cyklus básní *Veselé slovenčina* bol pripravený pre rozhlasové vysielanie pre žiakov 2. ročníka ZŠ v Nitre v roku 1993; Ján Šándor – autorova rozprávka *Statočný Dežko* (2005) bola uvedená pre deti v divadle Romathan v Košiciach pod názvom *Princezná Jolanka a smelý Dežko (E krajaskiňa Jolanka the tromado Dežko)*.

Prekladová intencionálna rómska literatúra

V prekladovej básnickej intencionálnej tvorbe sme zaznamenali dvoch českých rómskych predstaviteľov: Jána Horvátha – jeho rómske básne pre deti vyšli v rómčine a slovenčine (*Soske?; Kali ruža; Čierna ruža; Romipen; Rómovia*, 1992) a Margitu Reiznerovú – jej básne v rómčine a slovenčine *Troje dvier (Trin Udara)*, vyšla aj v učebnici *Geni Barica. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ* (1993); a jednu poľskú rómsku poetku Bronislavu Weisovú (Papusza), ktorá prvú zo svojich básní *Cigánska pieseň stvorená v Papuszinej hlave* venovala slávnemu poľskému básnikovi Julianovi Tuwinovi; jej rómske básne *Pesnička; Lesná pieseň; Vešeskri gili; Gili romani Papušakre šerestir uthodi; Pieseň rómska v Papušinej hlave stvorená; Giroli* preložené do slovenčiny vyšli v antológii *Verše z vrbíny* (1992) a v učebnici *Geni Barica. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ* (1993).

Do prekladovej prozaickej intencionálnej tvorby sme zaradili dvoch českých autorov: Margitu Reiznerovú – rómsku autorku rozprávok v rómčine, ktoré vyšli v knihe *Paramisa. Antológia rómskej rozprávky* (1992); do slovenčiny boli preložené niektoré z nich, napr. Rozprávka *Kali*, ktorú autorka venovala patrónke Rómov – svätej Kali; a Milenu Hübšchmannovú – autorku rómskej rozprávky v slovensko-rómskej mutácii *Ako Rómovia prišli o svoje Zlaté listiny (Sar o Roma našade Somnakune lila)*, ktorá vyšla v knihe *Paramisa. Antológia rómskej rozprávky* (1992) i v učebnici *Geni Barica. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ* (1993); autorka zozbierala aj rómsku ľudovú múdrosť v rómsko-slovenskej mutácii: *Múdre slová starých Rómov (God'arev lava phure Romendar)*, ktorá vyšli v učebnici *Geni Barica. Doplnkové čítanie pre žiakov ZŠ* (1993); v Bratislave vyšla kniha pre deti *Amari abeceda. Naša abeceda* (1995).

K ďalším svetovým autorom prozaickej intencionálnej tvorby, ktorá vyšla v slovenskom preklade, patria: Kenneth N. Taylor – americký spisovateľ a autor knihy s biblickou tematikou *Miri jekhto Biblija andro obrazki. Moja prvá Biblia v obrázkoch vo východoslovenskej rómčine*, titul vyšiel v slovensko-rómskej jazykovej mutácii v roku 1998 s ilustráciami Richarda a Frances Hookovcov; do slovenčiny knihu preložila Ruth Erdélyiová a do rómčiny František Godla; Regina Schindlerová – nemecká prozaička a autorka knihy s biblickou tematikou *S Bohom na ceste. Le Devleha po drom s podtitulom Biblia pre deti a dospelých vyzprávaná po novom. Bibia vašo chavóre te vašo bäre manuša avri vakerdži palo névo*, ktorá vyšla v slovensko-rómskej jazykovej mutácii s ilustráciami Štěpána Zavřela v roku 2001, do slovenčiny ju preložil Tomáš Gáll, do rómčiny Jana Lalíková-Boldyová; Katarína Taikonová – švédka rómska prozaička, najväčší úspech dosiahla 13-dielnou autobiografickou sériou *Katicí* (2001; zo švédskeho originálu *Katitzi*, 1977, preložila Margaréta Karlssonová), v ktorej sleduje vývoj dievčatka Katicí po mladú ženu na pozadí života v cigánskom tábore a konfliktov s majoritnou švédskou spoločnosťou.

Na základe prezentovaného prehľadu rómskej literatúry pre deti na Slovensku môžeme konštatovať nielen jej stúpajúcu tendenciu z hľadiska kvantity, ale aj žánrovú pestrosť pri zachycovaní špecifického naturelu rómskeho etnika. Domnievame sa, že z uvedeného dôvodu stojí pred slovenskou literárnou vedou nová závažná úloha – zaoberať sa problematikou rómskej intencionálnej a neintencionálnej tvorby v kontexte slovenskej literatúry pre deti a mládež a prehodnotiť jej aktuálnosť, ideovú a estetickú úroveň.

-
1. *Banga D.* O autoroch // Verše z vrbiny. Bratislava: GOLDPRESS, 1992.
 2. *Banga D.* Paramisa. Antológia rómskej rozprávky. Bratislava: GOLDPRESS, 1992.
 3. *Eliášová K., Nagyová Z., Dezider Banga.* Výberová personálna bibliografia. Lučenec: Novohradská knižnica v Lučenci, 2004.
 4. *Farah V.* Rómovia v literatúre (1945–1999). Výberová bibliografia. Košice: Krajská štátna knižnica v Košiciach, 2000.
 5. *Hlebová B.* O autoroch a rómskom fenoméne // Slovo o slove. 13. 2007. Zborník Katedry komunikačnej a literárnej výchovy Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity. Prešov: Prešovská univerzita, Pedagogická fakulta, 2007. S. 70–75.
 6. *Hübschmannová M.* Slovesná tvorba slovenských Romů. Přehled jednotlivých žánrů // ŠTÚDIE. Roč. 36. 1988. S. 80–90.
 7. *Klátik Z.* Krajina plná detstva. Hronského tvorba pre mládež. Bratislava: Mladé letá, 1971.
 8. *Kolivošková E.* Život Rómov v krásnej literatúre. Košice: Verejná knižnica Jána Bocatia v Košiciach, 1995.
 9. *Kopál J.* Literatúra pre deti v procese. Bratislava: Mladé letá, 1984.
 10. *Kopál J.* Próza a poézia pre mládež. Teória / poetológia. Nitra: Enigma, 1997.
 11. *Kjučukov CH., Hábovčíková B., Seman K., Greng Kuck G.* Rómovia a gramotnosť. Nitra: Pedagogická fakulta Vysoké školy pedagogickej v Nitre, 1993.
 12. *Miko F.* Aspekt výrazu. Výrazové zvláštnosti súčasnej prózy pre mládež // Estetika výrazu. Teória výrazu a štýl. Bratislava: SPN, 1969. S. 229–252.
 13. *Miko F.* Hra a poznanie v detskej próze. Bratislava: Mladé letá, 1980.
 14. *Noge J.* Literatúra v literatúre. Bratislava: Mladé letá, 1988.
 15. *Poliak J.* Literatúra, mládež a súčasnosť. Bratislava: Mladé letá, 1963.
 16. *Seman K., Vargová B., Berky J., Patočková K.* Rómska matka. Nitra: Pedagogická fakulta UKF, 1991.
 17. *Sliacky O.* Súčasná literatúra pre deti a mládež a jej literárna mladosť. Zlatý máj. 29. 1985. S. 67–73.
 18. *Sliacky O.* Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1945. Bratislava: Mladé letá, 1990.
 19. *Sliacky O.* Kontúry periodizačného procesu slovenskej literatúry pre deti a mládež // BIBIANA, revue o umení pre deti. V. 1997. Č. 2. S. 1–7.
 20. *Sliacky O. et al.* Slovník slovenských spisovateľov pre deti a mládež. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2005.
 21. *Stanislavová Z.* Kontexty modernej slovenskej literatúry pre deti a mládež. Prešov: Náuka, 1998.
 22. *Šmatlák S.* Básnik a dieťa. Reflexie o detskej poézii. Bratislava: Mladé letá, 1976.
 23. *Šmatlák S.* Dejiny slovenskej literatúry II (19. storočie a prvá polovica 20. storočia). 2. vyd. Bratislava: Národné literárne centrum, 1999. S. 429–448.
 24. *Vargová-Habovčíková B.* Čhavore romane. Obraz rómskych detí a mládeže v literatúre. Nitra: VŠP, Pedagogická fakulta, 1993.
 25. *Vargová-Habovčíková B.* Róm a literatúra. Róm ako subjekt a objekt literatúry (Didaktický dokumentárno-publicistický film). Nitra; Bratislava, 1992.
 26. *Zajac P.* Pulzovanie literatúry (Tvorivosť literatúry II.). Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1993.

INTENTIONAL ROMANY LITERATURE FOR CHILDREN ON SLOVAKIA

Bibiana HLEBOVA

*Preshov University in Preshov,
Faculty of Education,
The Department of Communicative and Literary Education
17. novembra st., 1, 08001 Preshov, Slovak Republic
tel. (0042 121) 747 05 31, e-mail: bhlebova@unipo.sk*

The author of the contribution relies on the present reflection of Romany culture, art and literature in Slovakia. Revided socio-cultural traditions of Romans in verbal art have inspired her to examine the genre composition of Romany literature within the context of the history of Slovak literature for children. In particular, she has focused on the intentional literature for children by Romany and non-Romany authors, including the original and translated Romany literature.

Key words: Romany literature for children, Romany and non-Romany authors, intentional literature for children, original and translated Romany literature, literary genres.

ИНТЕНЦИОНАЛЬНАЯ РОМСКАЯ ЛИТЕРАТУРА В СЛОВАКИИ

Бибиана ГЛЕБОВА

*Пряшевский университет в Пряшеве,
педагогический факультет,
кафедра коммуникативного и литературного образования,
ул. 17 ноября, 1, 08001 Пряшев, Словакия
тел. (0042 151) 747 05 05 31, e-mail: bhlebova@unipo.sk*

Статья базируется на актуальных проявлениях ромской культуры, искусства и литературы в Словакии. Возрождение социокультурной традиции ромов в литературе послужили для автора толчком для жанровой классификации ромской литературы в контексте истории словацкой литературы для детей и молодежи. Внимание автора сосредоточено на интенциональном творчестве ромских и неромских авторов в рамках оригинальной и переводной ромской литературы.

Ключевые слова: ромская литература для детей, ромские и неромские авторы, интенциональное творчество, оригинальная и переводная литература, литературные жанры.

Стаття надійшла до редколегії: 15.10.2008
Прийнята до друку: 25.12.2008